

ФОРМУВАННЯ АНТИКРИЗОВОЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

FORMATION OF CRISIS-PROOF CREDIT POLICY OF BUSINESS ENTITIES IN ECONOMY OF UKRAINE

Ольга РУДИК,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Olga RUDYK,
Ivan Franko
National University of L'viv

Слід зазначити, що в сучасних умовах товарний кредит набуває все більшого розповсюдження та стає однією з необхідних умов прискорення реалізації товарів. У операційній діяльності багатьох суб'єктів господарювання товарне кредитування займає значне місце в збутовій діяльності. Сучасний стан взаєморозрахунків між господарюючими суб'єктами характеризується значною часткою дебіторської та кредиторської заборгованості за товари в їх обігових активах. Стрімке погіршення фінансового стану багатьох суб'єктів господарювання за останні роки було спричинено, зокрема, проблемами в їх кредитній діяльності. У роки кризи (2008-2009) зростала питома вага простроченої дебіторської та кредиторської заборгованості, поширювалась практика несвоєчасних розрахунків за відвантаженою продукцією. Таке становище примножувало кризові явища як на мікро-, так і на макрорівні. Це вимагає розробки теоретико-методичних засад формування кредитної антикризової політики суб'єктів господарювання на новій парадигмі, актуалізує необхідність теоретичного й практичного дослідження проблем формування антикризової кредитної політики.

Значний внесок у вирішення проблем теорії та практики формування кредитної політики суб'єктів господарювання зробили вітчизняні дослідники. Питання сутності, специфіки завдань, інструментарію антикризового управління та антикризової політики на рівні суб'єкта господарювання в умовах ринкової економіки стали предметом наукових досліджень багатьох зарубіжних науковців. Незважаючи на низку наукових праць, присвячених проблемам формування як кредитної, так і антикризової політики ділових одиниць, подальшого дослідження потребують питання формування антикризової кредитної політики.

Метою статті є теоретичне обґрунтування формування антикризової кредитної політики суб'єктів господарювання в економіці України.

Слід зазначити, що політика перш за все трактується як будь-яка суспільна діяльність. Переклад з інших мов (грецька *Πολιτική* (Politika), фр. *Politique*, англ. *Politics*) має такий найбільш поширений вигляд: мистецтво управління державою.

У тлумачному словнику С.Ожегова дається неоднозначне трактування цього поняття: 1) діяльність держави у сфері внутрішнього життя країни і міжнародних відносин, а також діяльність суспільних угруповань, партій, що визначається їх інтересами та цілями; 2) питання і події суспільного, державного життя; 3) спосіб дій, які спрямовані на досягнення певних цілей [1].

«Філософський енциклопедичний словник» трактує політику як «сферу діяльності, пов'язану з відносинами між класами, націями...» [2]. При цьому підкреслюється, що політика є «особлива, специфічна форма суспільної діяльності». Політика авторами розуміється як практичні відносини і як ідеологія, детермінована рухом економічних процесів. Зазначається, що політика є надбудовою над економічним ба-

зисом суспільства. Економічні інтереси виступають соціальною причиною політичних дій. Таким чином, можна зробити висновок, що політика розуміється одночасно і як діяльність (практичні відносини), і як стратегія, програма дій, концепція.

У словнику Н.Вебстера політика визначається як «встановлений курс», якого дотримується уряд, організація, установа, і характеризується як «зваженість думок в управлінні справами», як і «управління процедурами».

Таким чином, політику можна визначити як спосіб виконання послідовних дій, сукупність принципів та інструментів для досягнення певної мети.

Підходи до визначення суті кредитної політики суб'єктів господарювання також характеризуються різноманітністю. Деякі дослідники [3; 4] характеризують кредитну політику суб'єкта господарювання як систему принципів та процедур щодо залучення позик у їх різних формах для фінансування поточної діяльності. Особливий акцент автори роблять на політиці запозичень.

Можна виокремити іншу групу авторів [11; 13; 14; 15], які при визначенні кредитної політики підприємства свою увагу зосереджують на процедурах та моделях поведінки підприємства відносно існуючих та потенційних покупців (замовників) щодо реалізації їм продукції (товарів, робіт, послуг) з відстрочкою платежу.

Безумовно, кредитна політика підприємства – один з інструментів розширення обсягів продажів. Кредитна політика включає в себе:

- 1) терміни відстрочки платежів для різних груп контрагентів;
- 2) ліміти величини товарного кредиту для кожного покупця (або групи покупців), які повинні залежати від обсягів реалізації та історії кредитних взаємовідносин з ними;
- 3) цільові орієнтири для різних видів продукції, ринків чи пріоритетних контрагентів;
- 4) систему стимулюючих знижок для покупців, які дотримуються платіжної дисципліни, при цьому важливим питанням є врахування економічного ефекту від продажів зі знижками;
- 5) систему стимулювання працівників відділу збуту;
- 6) систему договорів, в яких чітко визначені умови товарного кредитування та терміни оплати, а також рівень відповідальності контрагента у випадку порушення термінів розрахунків;
- 7) систему ресурсного забезпечення процесу товарного кредитування;
- 8) використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості (операції з прискорення трансформації дебіторської заборгованості в інші активи з більшою ліквідністю). Рефінансування може здійснюватися в

таких основних формах: спонтанне фінансування, факторинг, дисконт векселів. Спонтанне фінансування передбачає встановлення знижок контрагентам за скорочення термінів погашення заборгованості.

Слід зазначити, що певні стратегії поведінки суб'єктів господарювання

У статті розглянуто теоретичні засади формування антикризової кредитної політики суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Theoretical basis of formation of crisis-proof credit policy of business entities in Ukraine is described in the article. The necessity of formation the crisis-proof credit policy of business entities is grounded.

з дійсними та потенційними позичальниками (контрагентами) можуть призводити до кризових процесів. Кредитна політика суб'єктів господарювання безпосередньо пов'язана та впливає на їх фінансову стійкість, яка у свою чергу може слугувати індикатором кризових явищ на мікрорівні.

В умовах конкурентного ринку кожен суб'єкт господарювання зацікавлений у формуванні стійкого фінансового механізму забезпечення своєї діяльності, у тому числі й антикризової кредитної. Стійке фінансове становище суб'єкта господарювання формується впродовж усієї його фінансово-господарської діяльності та значною мірою характеризує її.

Оцінці фінансової стійкості приділяють велику зацікавленість, оскільки в об'єктивності показників стійкості фінансового стану зацікавлені як інвестори, партнери – для оцінки перспектив співпраці, так і керівництво та робітники – для найбільш раціонального розміщення ресурсів, а також для забезпечення безперервного функціонування суб'єкта господарювання в умовах кризи. Варто зазначити, що в стійкому фінансовому стані найбільш зацікавлений сам суб'єкт господарювання, тому що тільки через забезпечення стабільних взаємовідносин із партнерами він може реалізувати свої цілі, оскільки від стійкості фінансового стану залежить ступінь його економічної привабливості для поставальників, банків, акціонерів тощо.

Фінансова стійкість суб'єкта господарювання – це комплексна, багатфакторна економічна категорія, якісне та кількісне визначення якої з погляду методичного забезпечення знаходиться в полі зору як вітчизняної, так і зарубіжної науки й практики. Однак вчені по-різному трактують цю категорію і внаслідок цього по-різному підходять до її оцінки.

При розгляді фінансової стійкості підприємства в контексті нашого дослідження слід звернути увагу ще на цілий ряд зовнішніх і внутрішніх факторів, які на неї впливають і які необхідно враховувати.

Зокрема, серед **зовнішніх чинників** можна виділити такі:

- податкова політика держави;
- економічні умови в країні;
- рівень вітчизняної та зарубіжної конкуренції;
- політичні умови;
- масштаби інфляційних процесів в державі;
- окремі помилки у фінансово-кредитній, процентній і амортизаційній політиці;

- платоспроможний попит та рівень доходів населення;
- правова та нормативна база підприємницької діяльності;

До **внутрішніх чинників**, які впливають на фінансову стійкість при реалізації кредитної політики підприємства, можна віднести:

- розмір статутного капіталу;
- галузь виробництва;
- якість продукції;
- частка власного та залученого капіталу в загальній сумі капіталу;
- частка короткострокових та довгострокових позикових джерел у загальному обсязі джерел фінансування;
- швидкість руху дебіторської та кредиторської заборгованості;
- величина витрат, їх динаміка в порівнянні з грошовими доходами;
- стратегія управління виробництвом;
- рівень маркетингової роботи;
- рівень механізації та комп'ютеризації доходів;
- відповідність допустимого ризику в господарських операціях та наявність ризикового капіталу;
- професіоналізм і компетенція працівників суб'єкта господарювання;
- структура випуску продукції (послуг), її частка в загальному платоспроможному попиті;
- якість системи управлінського й фінансового обліку;

- організаційна структура підприємства;
- фінансова стратегія підприємства.

Здійснення в Україні економічних перетворень, спрямованих на застосування ринкових принципів регулювання, відродило в господарсько-правовій практиці поняття та механізм дії кризи, який є невід'ємним елементом саморегулювання ринкової економіки та інструментом відповідальності за неефективну організацію роботи підприємницьких структур.

Криза, банкрутство та ліквідація – традиційні характеристики ринкової економіки. Тому до кризових явищ слід відноситися як до звичайних процесів, досліджувати та ретельно готуватися.

- Криза (від грец. *krisis* – рішення, поворотний пункт, результат):
- 1) різкий крутий перелом у чому-небудь, важкий перехідний стан;
 - 2) гостре утруднення з чим-небудь; важке становище [5].

У сучасній економічній науці використовують поняття «криза суб'єктів господарювання», яким позначають різні проблемні фактори в діяльності – від простих перешкод у функціонуванні через організаційні конфлікти до повного його знищення. У більшості випадків причинами кризових явищ є недоліки в системі внутрішнього управління суб'єкта господарювання. І якщо причинами кризи є все ж таки зовнішні фактори, то успішно протидіяти їм може тільки ефективне управління організацією. Чим вищий докризовий рівень менеджменту, тим менші втрати несе суб'єкт господарювання при кризовій ситуації.

Поняття «криза» має багато трактувань. Взагалі її можна визначити як пересічний момент у послідовності функціонування чи розвитку системи:

- «криза на підприємстві – це прояв протиріч між показниками розвитку структурних елементів всередині підприємства або елементів зовнішнього середовища, які ставлять під загрозу подальший розвиток підприємства» [6];

«криза на підприємстві – це незапланований, небажаний та обмежений в часі процес, який може суттєво заважати і навіть зробити неможливим функціонування підприємства» [7];

«криза являє собою ситуативну характеристику функціонування будь-якого суб'єкта, що є наслідком невизначеності в його зовнішньому та внутрішньому середовищі» [8];

«криза складається з подій, які створюють нові умови для досягнення успіху» (на думку американських вчених Вінера та Каана) [9].

Наведені визначення відображають двояке ставлення до кризових явищ – негативне та позитивне. При негативному увагу акцентують на руйнівному впливі кризи на діяльність суб'єкта господарювання. Позитивне ж ставлення, навпаки, формується на розумінні кризи як об'єктивного процесу, що генерує розвиток системи.

Криза змінює тенденції життєдіяльності системи, тобто порушує її стійкість, радикально її оновлює. Тому очисна сила кризи потрібна системі не менше, ніж «спокійне, безтурботне життя». Це дві сторони однієї медалі, одне не може існувати без іншого, це свого роду закон єдності й боротьби протилежностей. Без боротьби – немає розвитку [10].

Кризові ситуації виникають на всіх стадіях життєвого циклу суб'єкта господарювання. Кожна наступна фаза життєвого циклу господарюючого суб'єкта стає можливою тільки в результаті подолання кризових явищ.

Неможливо розглядати кризу як деякий статичний стан. Криза – це процес, який має свій життєвий цикл і загальний розвиток. Кризи є закономірним явищем, їх можливості необхідно враховувати в управлінні господарюючим суб'єктом.

Отже, на певних етапах розвитку господарюючих систем виникає потреба у формуванні антикризової кредитної політики суб'єктів господарювання. Схему формування поняття «антикризова кредитна політика» зображено на **рисунку**.

Передкризовий стан суб'єкта господарювання. На цій стадії всі виробничі та економічні показники організації знаходять-

Рисунок. Антикризова кредитна політика суб'єктів господарювання

ся в межах встановлених відхилень і відповідають стандартам, «клімат» серед персоналу знаходиться на належному рівні. Іншими словами, суб'єкт господарювання працює в межах допустимого ризику, управління проходить за звичайною схемою, в результаті якого суб'єкт господарювання розраховує на прибуток. Увагу тут може привернути лише відсутність довготривалої стратегії або неналежний технологічний розвиток, який постійно намагається наздогнати ринкові потреби, не залишається також поза увагою орієнтація на короткострокові результати.

Є три етапи розвитку кризи:

Ранній кризовий стан – суб'єкт господарювання знаходиться в зоні ризику. Видатки можуть перевищувати очікуваний прибуток. Організація крок за кроком наближається до дефіциту балансу (перевищення пасивів над активами). На цьому етапі найбільше відчувається некомпетентність менеджменту суб'єкта господарювання.

Наступний етап розвитку кризи – **проміжний кризовий стан**. Глибина кризи тут вже набагато більша, вона охоплює всі підрозділи й види діяльності суб'єкта господарювання. Характеризується недостатністю матеріалів, економією ресурсів, призупиненням поставок за кредит, частішають проблеми з якістю продукції та заборгованістю щодо заробітної плати.

Завершальний етап розвитку кризи – **катастрофічний стан**. Суб'єкт господарювання знаходиться в стані хаосу й паніки. Дефіцит балансу призводить до втрати платоспроможності. Якщо ще можна застосувати санацію і вона буде ефективною, то підприємство виживе, якщо ні – ліквідація суб'єкта господарювання неминуча. На цьому етапі закінчується життєвий цикл суб'єкта господарювання і кризи як явища.

Кризове явище являє собою стале погіршення окремого кількісного або якісного показника функціонування суб'єкта господарювання, яке чинить локальний та негативний вплив на процеси його життєдіяльності.

На нашу думку, часова структура кризи включає:

- 1) нарощення надлишків або дефіцитів певних ресурсів у межах попередніх систем;
- 2) руйнування попередніх систем;
- 3) ліквідація (вилучення) деяких існуючих елементів системи та залучення до неї нових елементів;
- 4) ліквідація або реструктуризація системи в цілому, включаючи виникнення нових систем.

ВИСНОВКИ

Отже, у статті обґрунтовано необхідність формування антикризової кредитної політики суб'єктів господарювання. Вибір підходу до формування антикризової кредитної політики суб'єктів господарювання залежить від ступеня прояву та етапів кризових явищ, фінансової стійкості суб'єктів господарювання, ринкових умов. Запропоновані теоретичні положення формування антикризової кредитної політики суб'єктів господарювання сприяють ухваленню обґрунтованих рішень щодо її вибору з огляду на профілактику кризових явищ. Перспективами подальших досліджень є розробка методичних положень щодо формування антикризової кредитної політики суб'єктів господарювання з урахуванням галузевих особливостей.

CONCLUSIONS

The necessity of formation the crisis-proof credit policy of business entities is grounded. The choice of approach to formation the crisis-proof credit policy of business entities depends on the level of manifestation and stages of crisis events, financial stableness of business entities, market conditions. Proposed theoretical grounds of formation of crisis-proof credit policy of business entities favor the approbation of grounded decisions concerning its choice in view of prevention of crisis events. The prospect of further investigation is the development of methodical grounds concerning formation of crisis-proof credit policy of business entities considering peculiarities of industries.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов; под ред. д. е. н., проф. Н. Ю. Шведовой. – [16-е изд., испр.] – М.: Русский язык, 1984. – 493 с.
2. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 564 с.
3. Пещанская И. В. Краткосрочный кредит: теория и практика. / И. В. Пещанская. – М.: Издательство «Экзамен», 2003 – 320 с.
4. Чернов В. А. Финансовая политика организации: учебное пособие для ВУЗов / В. А. Чернов. – М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2003. – 247 с.
5. Советский энциклопедический словарь / [под ред. А. М. Прохорова]. – М.: Советская энциклопедия, 1980. – 1600 с.
6. Гайворонська Ю.Є. Методичні основи функціонування механізму антикризового управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / Ю.Є. Гайворонська. – К., 2006. – 19 с.
7. Шевченко В. Ф. Визначення та класифікація кризових ситуацій на підприємствах / В. Ф. Шевченко, О. І. Галушко // Економіка і регіон №1(1). – 2003. – С. 114–116.
8. Чернявский А. Д. Антикризисное управление: учебное пособие / А. Д. Чернявский. – К.: МАУП, 2000. – 208 с.
9. Пушкарь А. И. Антикризисное управление: модели, стратегии, механизмы / А. И. Пушкарь, А. Н. Тридед, А. Л. Колос. – Х.: ООО «Модель Вселенной» – 2001 – 452 с.
10. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Акофф. – М.: Прогресс, 1985. – 326 с.
11. Єдинак Т. С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах фінансово-економічної кризи / Т. С. Єдинак // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2009. – Вип. 3. – С. 54 – 57.
12. Журавльова Ю. Ю. Особливості організації кредитування на підприємствах малого бізнесу в умовах світової фінансової кризи / Ю. Ю. Журавльова // Вісник Української академії банківської справи. Збірник наукових праць. – 2011. – № 1. – С. 125 – 132.
13. Костишко Л. А. Формування кредитної політики підприємств в ринкових умовах / Л. А. Костишко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2011. – № 23 (II). – С. 35–43.
14. Савчук В. П. Практическая энциклопедия. Финансовый менеджмент / В. П. Савчук. – [3-е изд.] – К.: Companion Group, 2008. – 880 с.
15. Таратута Л. В. Управління поточною дебіторською заборгованістю в умовах кризи / Л. В. Таратута // Сталий розвиток економіки. – 2011. – №4. – С. 220–228.